

1. СУЧАСНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*Т.В. Андросова, канд. екон. наук, професор
Харківський державний університет харчування та торгівлі*

Важливого значення в умовах активізації глобалізаційних та інтеграційних процесів набуває формування заходів регіональної політики, адекватних вимогам сучасності. В країнах ринкової економіки, згідно з дослідженнями ОЕСР, об'єктом регіональної політики є різного роду регіональні (просторові) нерівності (відмінності в рівні та умовах життя, в зайнятості і безробітті, в темпах економічного розвитку окремих регіонів, в умовах підприємництва тощо). До основних причин таких нерівностей відносять: відмінності природно-кліматичних умов життя і підприємництва в окремих країнах; масштаби, якість та напрямки використання природних ресурсів, які визначають «продуктивність» регіонів; застаріла структура виробництва, несвоєчасне введення інновацій; агломераційні переваги та недоліки (перенаселення); тенденції в економічному розвитку країни; стадія технологічного розвитку; фізичні фактори розміщення; виробнича інфраструктура; соціально-культурні чинники. Отже загальна мета регіональної політики полягає у мінімізації тих нерівностей, які створюють підґрунтя для виникнення соціальних конфліктів, заважають соціально-економічному розвитку країни в цілому або її частин, груп країн. Необхідність подолання проявів світової кризи та обмеженості фінансових ресурсів також актуалізує здійснення реформ саме на регіональному рівні як основи прискорення соціально-економічного розвитку держави.

Регіональна політика країн Європейського Союзу (ЄС) спрямована на підвищення рівня добробуту власних територій, вирівнювання міжрегіональних диспропорцій між ними шляхом скорочення економічного та соціального відставання та підтримки проблемних і слаборозвинених територій. Причини виникнення нерівномірності, рівень їх відмінностей та оцінка величини міжрегіональних різниць, ступінь взаємного впливу і можливості зміни ситуації визначають внутрішні індивідуальні особливості територіального соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС. Вивчення особливостей розвитку регіонів дозволяє не лише визначити напрями регіональної політики держави щодо подолання нерівномірності, проблемності та відсталості власних територій, а й оцінити потенціал майбутнього розвитку окремих регіонів.

Дослідженню різних аспектів регіональної політики ЄС, зокрема обґрунтуванню необхідності вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів та підтримки проблемних територій присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як В. Адамик, М. Барановський, В. Галяс, А. Гусейнов, А. Кузнецов, Д. Лук'яненко, А. Мельник, Є. Сидорова, С. Федонюк, В. Чужиков, Г. Яровий та ін. Проте важливим є дослідження досвіду ЄС щодо формування та реалізації регіональної політики та її трансформації під впливом зовнішніх та внутрішніх викликів.

Європейський Союз на початку свого існування включав країни з високим рівнем розвитку ринкової економіки, тобто 15 «старих» країн (214 регіонів), які формували ЄС до 2004 р. Надалі приєдналися країни, що мали низький та середній рівень розвитку, тобто 13 «нових» країн (58 регіонів) Центральної та Східної Європи, які увійшли до складу ЄС, починаючи з 2004 р. [1].

Отже, країни ЄС характеризуються індивідуальними особливостями розвитку власних територій, (історичними, культурними, етнічними, соціальними, економічними, політичними), що призводить до існування міжрегіональних різниць в адміністративно-територіальних і макроекономічних показниках як у межах ЄС, так і окремо в кожній країні. Це обумовлює необхідність побудови регіональної політики ЄС, що містить заходи щодо згладжування наявних диспропорцій розвитку країн-членів з метою зміцнення стану об'єднання загалом, необхідністю подолання таких економічних проблем, як світова енергетична криза, високий рівень інфляції та безробіття, занепад деяких галузей економіки.

Оскільки Європейський Союз був заснований у першу чергу з метою економічної інтеграції країн-членів, то регіональна політика ЄС була спрямована на забезпечення єдиного ринку та досягнення «чотирьох свобод»: свободи пересування людей, капіталів, товарів та послуг [2].

Процес становлення регіональної політики ЄС складається з певних етапів та характеризується поступовістю. Спочатку національні уряди концентрували увагу на розробці власної регіональної політики без урахування загальних тенденцій євроінтеграційного угруповання. Проте посилення диспропорцій розвитку країн-членів ЄС викликало необхідність розробки єдиної наднаціональної політики ЄС з метою визначення заходів підтримки проблемних регіонів (таблиця 1).

Таблиця 1

Етапи становлення регіональної політики Європейського Союзу (згруповано за [3, 4])

Етапи	Характеристика
60-70-ті роки XX століття	Регіональна політика була складовою середньострокових програм економічної політики ЄС, які передбачали кращу координацію регіональної політики кожної країни для забезпечення загальних інтересів та відповідальності ЄС за регіональний розвиток країн-членів.
1975-1988 рр.	Створено структури щодо фінансування заходів регіональної політики, а саме: Комітет з регіональної політики при Раді Міністрів ЄЕС та Європейський фонд регіонального розвитку, які діяли в рамках бюджету ЄС.
1988-1999 рр.	Заходи регіональної політики були спрямовані на підтримку регіонів, що характеризувалися: значним відставанням за рівнем розвитку; занепадом місцевої промисловості; високим рівнем безробіття; необхідністю у пристосуванні до змін на виробництві; незадовільним станом сільського та рибного господарства; низькою щільністю населення (до 8 осіб/км ²)
2000-2006 рр.	Скорочення основних напрямів регіональної політики відповідно до таких цілей: 1) «підтягування» рівня економічного розвитку менш розвинутих регіонів (валовий регіональний продукт (ВРП) на душу населення менше 75 % від середнього значення по ЄС за ПКС); 2) сприяння економічним і соціальним перетворенням у регіонах зі «структурними труднощами»; 3) модернізація системи професійної підготовки та працевлаштування.
2007-2013 рр.	Перегляд засад здійснення регіональної політики за такими напрямками: 1) підтримка збільшення та створення робочих місць у проблемних регіонах країн-членів ЄС; 2) стимулювання регіональної конкурентоспроможності та зайнятості (досягнення повної зайнятості, підвищення продуктивності праці та якості робочих місць, боротьба із соціальним відчуженням); 3) активізація європейського територіального співробітництва у вигляді транскордонної та транснаціональної програм.
2014-2020 рр.	Перегляд основних напрямів діяльності та розмірів їх фінансування у зв'язку з прийняттям нового семирічного фінансового плану; зменшення витрат на регіональну політику ЄС (до 32,5 %); введення обов'язковості загальних правил для всіх європейських бюджетних фондів; концентрація уваги на переліку орієнтирів в рамках стратегії «Європа-2020»; введення нового підходу до ідентифікації проблемних регіонів, що потребують фінансової підтримки (менш розвинуті, перехідні, більш розвинуті); координація регіонального розвитку з єдиного європейського центру.

З огляду на зазначене соціально-економічний розвиток країн-членів ЄС та їх регіонів відбувається на фоні розширення можливостей щодо вільного руху товарів, послуг, людей і капіталу, під впливом фінансової фондової допомоги ЄС. Проте ефективність застосування зазначених важелів впливу потребує використання кожною країною власного внутрішнього потенціалу для розвитку.

Таким чином, головна відмінність регіональної політики ЄС на новому етапі полягає в її спрямованості на створення умов для повної реалізації регіонами наявного потенціалу та отримання конкурентних переваг, тобто не лише засобу подолання регіональних диспропорцій, але й засобу підтримки конкурентоспроможності регіонів.

Пошук шляхів вирішення сучасних проблем регіонального розвитку в Україні, що характеризуються зростанням диспропорцій соціально-економічних показників, збільшенням кількості пробле-

мних і відсталих територій, загостренням міжрегіональної соціально-політичної напруженості, робить актуальним питання вивчення досвіду регіональної політики країн ЄС і можливостей застосування кращих європейських практик для формування власної національної регіональної політики в країні.

Перелік посилань:

1. Уварова Е. В. Эволюция региональной политики в ЕС: механизмы и результаты / Е. В. Уварова, А. В. Тягнибеда, Л. Я. Савощенко // Вестник НГУ. – Серия: Социально-экономические науки. – 2010. – Т. 10. – Вып. 4. – С. 137-154.
2. Яровой Г. Европейский Союз для регионов: что можно и нужно знать российским регионам о ЕС / Г. Яровой, В. Белокурова. – СПб. : Норма, 2012. – 369 с.
3. Гусейнов А. Г. Формирование региональной политики на уровне ЕС / А. Г. Гусейнов // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 8. – С. 133-140.
4. Мельник А. Региональная политика ЕС и Украины в условиях углубления противоречий глобализации / Мельник А., Адамик В. // Журнал европейской экономики. – 2013. – Т. 12 (1). – С. 63-85.

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

С.В. Бестужева, канд. екон. наук, доцент

О.М. Котиш, канд. екон. наук, доцент

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Реалізація європейського інтеграційного вектору зовнішньоекономічної політики України зокрема вимагає нових підходів та цілісної стратегічної програми якісного удосконалення як товарної, так і географічної структури експорту, а також державних заходів його підтримки і стимулювання. Тому актуальним завданням залишається визначення основних напрямків та конкретних перспективних заходів у сфері сприяння ефективній реалізації експортного потенціалу України.

Розвиток експортного потенціалу – пріоритетна складова зовнішньоекономічного розвитку країни, її основою є формування конкурентних переваг галузей національної економіки. Україна має значні природні переваги: достатнє число робочої сили, вигідне географічне положення, багаті природні ресурси, але це тільки можливі потенційні переваги, які ще потрібно розвивати і реалізовувати. В умовах, неефективного використання природних ресурсів і конкурентних переваг, якими володіє Україна, стає очевидною необхідність дослідження проблем реалізації вітчизняної політики стимулювання експорту, розвитку і реалізації експортного потенціалу [1].

Аналіз динаміки експорту та імпорту України показав, що обсяги експорту у 2017 році склали 43266,58 млн. дол., а імпорту – 49598,48 млн. дол. Відповідно негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами складало 6331,9 млн. дол. При цьому темпи приросту експорту у 2017 році порівняно з 2016 роком склали 19 %, а імпорту – 26,4 %. Коефіцієнт покриття експорту імпортом у 2017 році склав 0,872, а у 2016 р. – 0,926, у 2015 р. – 101,63. Наведена динаміка свідчить про збільшення обсягів зовнішньоторговельних операцій України у 2017 році після двох років значного їх скорочення, що обумовлено впровадженням і дію угоди про зону вільної торгівлі з країнами Європейського Союзу та спробами вітчизняних підприємств адаптуватись до нових умов за рахунок диверсифікації експортно-імпоротної діяльності.

Отже, у сучасних умовах вирішення проблеми розвитку й ефективної реалізації можливостей експортного потенціалу України залежить не тільки від економічної ситуації в країні, але і тісно пов'язано зі змінами, що відбуваються в світогосподарському середовищі. Дослідити сильні та слабкі сторони української економіки, можливості та загрози, з якими може зіштовхнутися Україна в процесі формування конкурентних переваг для реалізації експортного потенціалу можливо з допомогою SWOT-аналізу [2, с. 159]. У таблиці 1 наведена розроблена авторами на основі результатів аналітичного дослідження сучасного розвитку експортної сфери матриця SWOT-аналізу експортного потенціалу України.

Позитивні і слабкі сторони України при дослідженні експортного потенціалу, які були позначені в ході проведеного аналізу, дають можливість спланувати необхідні зміни, слабкі сторони країни необхідно по можливості мінімізувати, базуючись насамперед на наявних сильних сторонах. Підтримка та посилення сильних сторін дозволить не тільки збільшити експортний потенціал України, а й реалізувати конкурентні переваги на світовому ринку, а отже і дозволить збільшити експорт. На основі SWOT-аналізу експортного потенціалу, можна сказати, що на сучасному етапі формуються конкурентні переваги України у світовому господарстві, які впливають на позицію країни у міжнародній торгівлі товарами та послугами. В той же час, існують реальні загрози, що можуть завадити розвитку